

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ხელნაწერის უფლებით

ლანა სულაკაძე

**საქართველოს ელექტროენერგეტიკის სექტორში
განხორციელებული ინვესტიციები და მისი ფინანსური
შედეგები**

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორის აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაციის

ა ვ ტ ო რ ე ფ ე რ ა ტ ი

მეცნიერ-ხელმძღვანელი: ხათუნა ბარბაქაძე
ასოცირებული პროფესორი

თბილისი 2019

ნაშრომი შესრულებულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფინანსებისა და საბანკო საქმის კათედრაზე

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: **ხათუნა ბარბაქაძე**
ასოცირებული პროფესორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ეკონომიკის და ბიზნესის ფაკულტეტი

ოფიციალური შემფასებლები: **ლევან საბაური**
პროფესორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ეკონომიკის და ბიზნესის ფაკულტეტი

ეკა ჩოხელი
ასოცირებული პროფესორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ეკონომიკის და ბიზნესის ფაკულტეტი

დისერტაციის დაცვა შედგება: 2019 წლის 12 თებერვალს, 14.00 საათზე, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სადისერტაციო ნაშრომის დაცვის კომისიის სხდომაზე

მისამართი: 0186, თბილისი, უნივერსიტეტის ქ. №2; თსუ X კორპუსი, აუდიტორია №206

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი
ეკონომიკის დოქტორი

მ. ლობჯანიძე

ავტორეფერატის სტრუქტურა

საკვლევი თემის აქტუალობა.....	4
კვლევის მიზანები და ამოცანები.....	6
კვლევის საგანი და ობიექტი.....	7
კვლევის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძველი.....	7
კვლევის მეცნიერული სიახლე.....	8
კვლევის შედეგები.....	8
ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა.....	9
სადოქტორო ნაშრომის კვლევის შედეგების აპრობაცია.....	10
ნაშრომის მოცულობა და სტრუქტურა.....	10
სადოქტორო ნაშრომის შინაარსი.....	10
დასკვნა.....	20
გამოქვეყნებული სამეცნიერო შრომები.....	22

შესავალი

თემის აქტუალურობა. ინვესტიციები წარმოადგენს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს და მამოძრავებელ საშუალებას. სახელმწიფოს საიმედო და მდგრადი ენერგოუზრუნველყოფა არის თანამედროვეობის ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალური პრობლემა. საქართველოს ენერგეტიკული პოლიტიკა მოიცავს ენერგეტიკის დარგის პრიორიტეტებს, მისი განვითარების სტრატეგიულ და უსაფრთხოების მიმართულებებს.

საქართველოს ენერგეტიკული პოლიტიკის მიზანია ენერგეტიკული უსაფრთხოების გაუმჯობესება, რაც მიღწეულ უნდა იქნეს სახელმწიფოს მიერ ხელმისაწვდომ ფასად და სტანდარტული ხარისხით. ენერგეტიკული პოლიტიკის შემუშავება და განხორციელება ეკონომიკური განვითარებისა და სექტორში დასახული სტრატეგიული მიზნების მიღწევის მნიშვნელოვანი წინაპირობაა.

საქართველოში არსებული უხვი ჰიდრორესურსების ათვისება წარმოადგენს სახელმწიფოს ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებას, ხოლო ელექტროსადგურების მშენებლობისთვის ინვესტიციების მოზიდვა - ენერგეტიკულ სექტორში გატარებული გრძელვადიანი პოლიტიკის მიზანს. სრულყოფილი სატარიფო მეთოდოლოგიის შემუშავება, მიწოდების საიმედოობის უზრუნველყოფა და ამ გზით ენერგეტიკის სექტორში მდგრადი საინვესტიციო გარემოს ჩამოყალიბება ხელს შეუწყობს ინვესტიციების მოზიდვას და სექტორის განვითარებას.

საქართველომ, „საქართველოსა და ევროკავშირისა და ევროპის ატომური ენერჯის გაერთიანებას და მათ წევრ სახელმწიფოებს შორის ასოცირების შესახებ“ შეთანხმების საფუძველზე, აიღო ვალდებულება ენერგეტიკის სექტორში განახორციელოს საკანონმდებლო ცვლილებები, რომლებიც თანხვედრაში იქნება ევროპულ საკანონმდებლო ბაზასთან. ენერგოსექტორი, რომელიც მრავალი გამოწვევის წინაშე დგას, წარმოადგენს ევროკავშირისა და საქართველოს შორის თანამშრომლობის ერთ-ერთ პრიორიტეტულ სფეროს.

ქვეყნის ეკონომიკის დარგებს შორის ენერგოსექტორი მოითხოვს ინტენსიურ და უწყვეტ დაფინანსებას, რათა ერთდროულად შენარჩუნდეს სტაბილური ფუნქციონირების უნარი და პროგრესი მაკროეკონომიკური გარემოს მოთხოვნების შესაბამისად. თავდაპირველად ელექტროენერგეტიკაში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭებოდა არსებული ჰიდროელექტროსადგურების და თბოელექტროსადგურების, ასევე საქსელო და გამანაწილებელი სისტემების რეაბილიტაციას,

ელექტროენერჯის აღრიცხვის მოწესრიგებას, რაც შედარებით ზომიერ კაპიტალურ დანახარჯებთან იყო დაკავშირებული. რაც შეეხება შემდგომ პერიოდს, ძირითადი ყურადღება გამახვილდა ენერგოეფექტურობასა და ახალი სიმძლავრეების ამოქმედებაზე, მთლიანი სისტემის სტაბილურობის, საიმედოობის დონის ამაღლებასა და რეგიონული ბაზრის განვითარებაზე. სწორედ ამ ეტაპზე იმყოფება საქართველოს ელექტროენერგეტიკული სექტორი, თუმცა რეაბილიტაციის პროცესი სრულად დამთავრებული არ არის.

რეგულირებად კომპანიებს ხშირად უწევთ ინვესტიციების დაფინანსებისთვის სხვადასხვა წყაროს მოზიდვა. საბრუნავი სახსრების დასაფინანსებლად ძირითადად გამოიყენება მოკლევადიანი, ხოლო კაპიტალური დანახარჯების დასაფინანსებლად - გრძელვადიანი დაფინანსების ფორმა. რეგულირებადი კომპანიებისთვის დღეს ერთ-ერთი აქტუალური პრობლემაა საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის მიერ დადგენილი კაპიტალის საშუალო შეწონილი ღირებულების ოდენობა – ე.წ. ამონაგების ნორმა (WACC) (კომპანიების ნაწილისთვის არ არის მისაღები აღნიშნული ნორმა). სადოქტორო ნაშრომში გაანალიზებულია დაფინანსების თითოეული ფორმის დადებითი/უარყოფითი მხარეები და შედეგები, ასევე განხილული და გაანალიზებულია ოფიციალური მონაცემები დაფინანსების მხარეების, მოცულობისა და გახარჯული თანხების მიზნობრიობის შესახებ.

რეგულირებად კომპანიებს ანგარიშგების წარმოება უწევთ სამი ძირითადი მიმართულებით, კერძოდ: ფინანსური ანგარიშგება, საგადასახადო ანგარიშგება და რეგულირების მიზნებისთვის ანგარიშგება. აღნიშნული ანგარიშგებების სხვადასხვა მიზნობრიობიდან გამომდინარე, არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება შედარებითი ანალიზის განხორციელებას. უნდა აღინიშნოს, რომ კომპანიების ეფექტიანობის შესაფასებლად ვერ გამოვიყენებთ ევროკავშირის წევრი ქვეყნების მარეგულირებლებში გავრცელებულ მეთოდებს საქართველოში კომპანიების არასაკმარისი რაოდენობის, განსხვავებული სტრუქტურისა და ფინანსური მდგომარეობის გამო. ამავე დროს, ბაზარი მონოპოლიზებულია, ხოლო კომპანიები - არაშესაღარიანი.

აღნიშნულ საკითხებს ემატება ისიც, რომ კომპანიების მხრიდან არასრული და არასწორი მონაცემების მიწოდება კომისიისთვის არ გვაძლევს ფინანსური ანალიზის სრულყოფილად ჩატარების საშუალებას. ამასთან, კომისიაში დანერგილი მონიტორინგის ახალი წესი კიდევ სხვა პრობლემების წინაშე

გაყენებს. საინვესტიციო პროექტების ეფექტიანობის მაჩვენებლების შეფასებისას არსებითი ყურადღება უნდა გავაძინოთ არა მხოლოდ მათ ფინანსურ მხარეზე, არამედ რეგულირების მიზნებისთვის საჭიროების ანალიზზე. სადოქტორო ნაშრომში დეტალურადაა განხილული კომისიის მიერ ჩატარებული საინვესტიციო პროექტების ანალიზი და შეთანხმების პროცედურები, ასევე განსაზღვრულია მათი გავლენა ელექტროენერჯის ტარიფზე. კომისიის მხრიდან, კომპანიის მიერ განხორციელებული ინვესტიციის შეთანხმება-დადასტურების პროცედურები, გულისხმობს ინვესტიციების ასახვას ელექტროენერჯის ტარიფში. კომისიამ რაციონალური გადაწყვეტილებების მისაღებად ტარიფის გაანგარიშების დროს უნდა იხელმძღვანელოს კომპანიისა და მომხმარებლის ინტერესების გათვალისწინებით.

კვლევის მიზნები და ამოცანები. ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისთვის მნიშვნელოვანია ინვესტიციების განხორციელება. მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობიდან გამომდინარე, ელექტროენერჯის ტარიფები ყოველთვის ყურადღების ქვეშე ექცევა. კვლევის ძირითადი მიზანია განხორციელებული და განსახორციელებელი ინვესტიციების ტარიფზე გავლენის განსაზღვრა, ასევე საკანონმდებლო ნორმების ძირითადი პრინციპების აკუმულირება და განსახორციელებელი ცვლილებების დასაბუთება, ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის მოდელის ცვლილების აუცილებლობის და კონკურენტულ ბაზრად გარდაქმნის ეტაპების ჩამოყალიბება, განხორციელებული პრივატიზებისა და ინვესტიციების საჭიროების განსაზღვრა.

კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე, კვლევის ამოცანებს წარმოადგენს:

- საქართველოს ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის კვლევა და ინვესტიციების საჭიროება, ასევე ელექტროენერჯეტიკული სექტორის განვითარების ტენდენციების შესწავლა, ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის მოდელის, მონაწილე სუბიექტების როლისა და საქმიანობის შეფასება, აღნიშნულიდან გამომდინარე, სექტორში განხორციელებული პრივატიზაციისა და ინვესტიციებთან დაკავშირებული გამოწვევებისა და რისკების შესწავლა;
- სექტორში განხორციელებული ინვესტიციების დაფინანსების წყაროების, ეფექტიანობის მაჩვენებლებისა და ფინანსური მონაცემების ანალიზი, კაპიტალის საშუალო შეწონილი ღირებულების შესწავლა, მისი შედარება ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში არსებულ მონაცემებთან, რეგულირებადი

კომპანიების ფინანსური მდგომარეობის და აქედან გამომდინარე, საინვესტიციო შესაძლებლობების შეფასება, ასევე შედარებითი (ბენჩმარკინგი) ანალიზის სხვადასხვა ტექნიკის, საქართველოს ენერგეტიკულ გაერთიანებაში გაწევრიანების მოსალოდნელი შედეგების, ენერგეტიკაზე ეკონომიკის განვითარების შესაძლო გავლენის ანალიზი;

- ინვესტიციებისა და ტარიფის ურთიერთდამოკიდებულების შეფასება და ტარიფის ცვლილებით კომპანიების მიერ მიღებული ფინანსური შედეგების ანალიზი.

კვლევის საგანი და ობიექტი. სადოქტორო ნაშრომის კვლევის საგანია ელექტროენერგეტიკული სექტორის განვითარების ტენდენციების განსაზღვრა, მარეგულირებელი ჩარჩოებისა და რეგულირებადი კომპანიების ფინანსური ანალიზი. განხილულია პრობლემები, რის წინაშეც დგას ენერგოსექტორი. **კვლევის ობიექტს** წარმოადგენს ელექტროენერგეტიკული სექტორი, სექტორში მოქმედი კანონმდებლობა, ინვესტიციების დაფინანსების წყაროები, ტარიფის კომპონენტები, კაპიტალის სტრუქტურა, უცხოურ ქვეყნებში გავრცელებული რეგულირების პრაქტიკა, რეგულირებადი კომპანიების ფინანსური მონაცემები, სექტორში განხორციელებული ინვესტიციები და სიმულაციური მოდელის საშუალებით მათი ტარიფზე გავლენის შესწავლა.

კვლევის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძველი. კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა ეკონომიკური და ფინანსური დებულებები და თეორიები, ქართველ და უცხოელ მეცნიერ-ეკონომისტთა თანამედროვე გამოკვლევები, პუბლიკაციები და ექსპერტული დასკვნები ელექტროენერგეტიკული ბაზრისა და ინვესტიციების საჭიროების, ელექტროენერგეტიკული კომპანიების კაპიტალის სტრუქტურის, ფინანსური და შედარებითი ანალიზის შესახებ, ასევე საკანონმდებლო, კანონქვემდებარე აქტები და აღმასრულებელი ორგანოების მეთოდური მითითებები და ბრძანებები, სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის, საქართველოს ეროვნული ბანკის, საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს, ენერგეტიკის სამინისტროსა და საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის სტატისტიკური მონაცემები და არსებული ინფორმაციები, რეგულირებადი კომპანიების ფინანსური მონაცემები - მათი კონფიდენციალობის დაცვით, ასევე სხვა ქვეყნის ენერგეტიკის მარეგულირებლებში არსებული საკანონმდებლო ნორმები და მონაცემები.

კვლევის შესრულებისას, საკვლევი პრობლემის პრაქტიკული მნიშვნელობიდან გამომდინარე, გამოყენებულ იქნა კვლევის სისტემური, რაოდენობრივი, ხარისხობრივი და ლოგიკური განზოგადების მეთოდები. განხორციელდა ინფორმაციის მოძიება, შეფასება, ანალიზი, შედარება და განზოგადება.

კვლევის მეცნიერული სიახლე. სადოქტორო ნაშრომის ფარგლებში ელექტროენერგეტიკული სექტორის, მასში განხორციელებული ინვესტიციების, ელექტროენერჯის სამომხმარებლო ტარიფის კომპონენტების, ტარიფის ცვლილების გამომწვევი მიზეზებისა და გამანაწილებელი კომპანიებისთვის „საფეხურებრივი ტარიფით“ მიღებული ფინანსური შედეგების კომპლექსური შესწავლის საფუძველზე ჩვენ მიერ შემუშავებულია სიმულაციური მოდელი, რომლის მეშვეობითაც დადგენილია ინვესტიციებსა და ტარიფს შორის ურთიერთკავშირი და განსაზღვრულია ინვესტიციების გავლენა სამომხმარებლო ტარიფზე. ჩატარებული კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, ჩამოყალიბებულია რეკომენდაციები, რომლებიც ხელს შეუწყობს ელექტროენერგეტიკული სექტორის მიმზიდველ და საიმედო საინვესტიციო გარემოს ჩამოყალიბებას.

კვლევის შედეგები. კვლევის ძირითადი შედეგებიდან შეიძლება გამოიყოს შემდეგი:

- ელექტროენერგეტიკული ბაზრის მოდელის და ბაზრის მონაწილე სუბიექტების როლის შესწავლისას გამოიკვეთა ის ტენდენციები და ხარვეზები, გამოწვევები და რისკები, რაც დამახასიათებელია მონოპოლიური მაღალკონცენტრირებული ბაზრისთვის;
- მარეგულირებელ კომისიაში წარდგენილ ანგარიშგებებზე დაყრდნობით შეფასდა რეგულირებადი კომპანიების ფინანსური მდგომარეობა საქმიანობის სახეების მიხედვით. ასევე შესწავლილია საინვესტიციო პროექტების შეთანხმება-განხორციელების ეტაპები, შედარებითი ანალიზის როლი და ელექტროენერჯის გამანაწილებელი კომპანიების მიერ ტარიფის ცვლილების შედეგად მიღებული ფინანსური შედეგები;
- საქართველოს ელექტროენერგეტიკულ სექტორში განხორციელებული პრივატიზებისა და ინვესტიციების საჭიროების შესწავლის შედეგად გამოიკვეთა შემდეგი ტენდენციები: ახალი ტიპის მესაკუთრის ფორმირების შედეგად მინიმუმამდე შემცირდა მანკიერი მოვლენები, კერძოდ: დატაცება, გაფლანგვა, შემოსავლების დამალვა, არაკომპეტენტურობა და ა.შ; ინვესტორის მიერ ვალების ნაწილი დაიფარა, ნაწილის გადახდა შეჩერდა;

დარგის რეაბილიტაციის და ენერჯის საფასურის მოსახლეობისაგან გადახდის საკითხს არეგულირებს ინვესტორი, შესაბამისად, გაიზარდა დარგის საექსპორტო პოტენციალის უკეთ გამოყენების შესაძლებლობა;

- ფინანსური ლევერეჯის კოეფიციენტების ანალიზისას გამოიკვეთა, რომ კომისიის მიერ დადგენილი კაპიტალის სტრუქტურა კომპანიის მოზიდული სახსრების შესაბამისია. WACC-ის კომპონენტების ალტერნატიული მნიშვნელობების საფუძველზე შემოთავაზებულია კაპიტალის საშუალო შეწონილი ღირებულების ახალი მნიშვნელობა – 12,52%, ნაცვლად სატარიფო მეთოდოლოგიით განსაზღვრული – 13,54%-ისა;
- ჩვენ მიერ შემუშავებულმა ტარიფის სიმულაციურმა მოდელმა გვიჩვენა, რომ 1 მლნ ლარის ინვესტიციის განხორციელება პირობითი დაშვებების დროს ტარიფს გაზრდის 1,88%-ით, მაგრამ გასათვალისწინებელია, რომ თუ რეგულირებადი აქტივების ბაზა დიდია და ინვესტიცია პროცენტულად ნაკლები, ტარიფზე გავლენაც შედარებით ნაკლებია და პირიქით;
- ინვესტიციებსა და ელექტროენერჯის ტარიფებს შორის პირდაპირი ურთიერთდამოკიდებულების მიუხედავად, სექტორში დამატებითი ინვესტიცია უნდა განხორციელდეს, რადგან დადგენილმა ტარიფმა უნდა უზრუნველყოს ქსელში დანაკარგების შემცირება, უწყვეტი და საიმედო ელექტრომომარაგება;
- მიმდინარე პერიოდისათვის ელექტროენერგეტიკული სექტორი ძირითადად საჭიროებს ინვესტიციებს ელექტროენერჯის გადამცემა და გამანაწილებელი ქსელების საიმედოობის, უსაფრთხოებისა და ელექტროენერჯის სათანადო ხარისხის მაჩვენებლების გაუმჯობესების მიმართულებით, რომელიც შეიძლება მიღწეულ იქნეს ელექტროენერგეტიკული სექტორის თითოეული ლიცენზიატის მიერ განხორციელებული მიზანმიმართული ინვესტიციის შედეგად.

ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა. სადოქტორო ნაშრომის კვლევის შედეგების თეორიული და პრაქტიკული რეკომენდაციები შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს ქვეყნის აღმასრულებელი და საკანონმდებლო ორგანოების, საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის მიერ აქტუალური საკითხების გადაწყვეტისას. სადოქტორო ნაშრომის კვლევის შედეგები სასარგებლო იქნება საუნივერსიტეტო სწავლებისა და კვლევების სხვადასხვა საფეხურზე, ამ სფეროში მოღვაწე პრაქტიკოსი მუშაკებისა

და სპეციალისტებისთვის.

სადოქტორო ნაშრომის კვლევის შედეგების აპრობაცია. სადისერტაციო ნაშრომის აპრობაცია შედგა 2017 წლის 6 დეკემბერს (ოქმი №7) ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ფინანსებისა და საბანკო საქმის კათედრის სხდომაზე.

ნაშრომის მოცულობა და სტრუქტურა. სადოქტორო ნაშრომი მოიცავს 197 გვერდს და შედგება შესავლის, სამი თავის, შვიდი ქვეთავის და დასკვნისგან. ნაშრომს თან ერთვის გამოყენებული ლიტერატურის სია და დანართი (15 გვ.).

სადოქტორო ნაშრომის შინაარსი

სადოქტორო ნაშრომის შესავალში განხილულია საკვლევი თემის აქტუალურობა, განსაზღვრულია კვლევის მიზანი და ამოცანები, განხილულია კვლევის საგანი და ობიექტი, საკვლევი თემის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლები. ჩატარებული კვლევის საფუძველზე ჩამოყალიბებულია დასკვნები და მეცნიერული სიახლე. აღნიშნულია სადოქტორო ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობის შესახებ.

თავი 1. საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის კვლევა და ინვესტიციების საჭიროება

სადოქტორო ნაშრომის პირველ თავში დეტალურად არის განხილული ელექტროენერგეტიკული სექტორის რეგულირების საკანონმდებლო და კანონქვემდებარე აქტები. ჩამოყალიბებულია ის სამართლებრივი ხარვეზები და გამოწვევები რის წინაშეც დღეს სექტორი დგას. ამასთან, გაანალიზებულია საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის მიერ დამტკიცებული სატარიფო მეთოდოლოგიების ძირითადი პრინციპები („დანახარჯები პლუს“ და წამახალისებელი რეგულირება). აქცენტი გაკეთებულია ენერგეტიკული დირექტივის ვალდებულებების შესრულებაზე და გასატარებელი ღონისძიებების ეტაპებზე - შეუსაბამოს ქვეყნის ენერგეტიკული სექტორის ნორმატიული აქტები ევროკავშირისა და ენერგეტიკული თანამეგობრობის რეგულაციებისა და დირექტივების მოთხოვნებს.

აღნიშნული გაერთიანების მიზანია ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოებისა და მისი მეზობელი ქვეყნების ინტეგრირებული ევროპული სტაბილური რეგულირებადი ბაზრის შექმნა, რომელიც დაიცავს კომპანიებისა და მომხმარებელთა უფლებებსა და ინტერესებს. ენერგეტიკულ თანამეგობრობაში

გაწევრიანებით გაუმჯობესდება საინვესტიციო გარემო, რაც ხელს შეუწყობს დარგში ინვესტიციების მოზიდვასა და სექტორის მდგრად განვითარებას.

ნაშრომში განხილულია რეგულირების უპირატესობები და ნაკლოვანებები; დარგისა და ბაზრის განვითარების ისტორია; სექტორის სტრუქტურა - საბითუმო და საცალო ბაზრები; ბაზრის მონაწილე სუბიექტების როლი და ფუნქციები.

არსებულმა ბაზრის მოდელმა შექმნა ხელსაყრელი წინაპირობები ახალი ენერგეტიკული ობიექტების, კერძოდ, გენერაციისა და გადაცემის საშუალებებში ინვესტიციების მოზიდვისთვის, დამკვიდრდა ბაზარზე ხარჯების ამსახველი ფასწარმოქმნის პრინციპები და გაიზარდა ელექტროენერჯის ხელმისაწვდომობის დონე. მაგრამ საცალო ბაზრის გახსნილობა არასაკმარისია, რაც ხელს უშლის კონკურენციის დონის ამაღლებას. ამ პროცესს აფერხებს მიწოდებისა და განაწილების საქმიანობების გაუმიჯნაობა. შესაბამისად, ჩნდება საფრთხე, რომ განაწილების ლიცენზიატებმა არაკეთილსინდისიერად გამოიყენონ საცალო ბაზარზე თავისი მონოპოლიური მდგომარეობა.

აღნიშნულ თავში ასევე განხილულია სექტორში განხორციელებული ინვესტიციების საჭიროება, რაც გამოწვეული იყო, ერთი მხრივ, **ელექტროენერჯის მოხმარების ზრდით**, რომელსაც ადგილობრივი წარმოება ვერ აკმაყოფილებდა. 2016 წელს 2015 წელთან შედარებით წლიური მოხმარების 6%-იანი ზრდა დაფიქსირდა. წარმოების ზრდის მიუხედავად საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზარი ვერ ახდენს ქვეყნის შიგნით არსებული მოთხოვნის სრულ დაკმაყოფილებას, შესაბამისად საჭირო ხდება იმპორტის განხორციელება (იმპორტის წილი 2016 წელს 4,04%). სწორედ ყოველწლიურად გაზრდილი მოთხოვნა საჭიროს ხდიდა და დღესაც საჭიროა ინვესტიციების განხორციელება. ამასთან, ადგილობრივი გამომუშავების 18,88% მოდის თბოელექტროსადგურებზე (წარმოებისთვის ძირითადი ნედლეული არის იმპორტირებული ბუნებრივი აირი, რომელიც შესაძლოა განხილულ იქნეს, როგორც იმპორტირებული – ძვირი ელექტროენერჯია, ვინაიდან ბუნებრივი აირის ფასი დაფიქსირებულია აშშ დოლარში და ანგარიშსწორება ხდება ეკვივალენტ ლარში).

მეორე მიზეზი რაც სექტორში ინვესტიციების განხორციელების აუცილებლობას განაპირობებდა იყო **დანაკარგების დიდი მოცულობა**. 2009 წელს დანაკარგი სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუციისთვის“ შეადგენდა 27%-ს, სს „ენერგო-პრო ჯორჯიასთვის“ – 12%-ს, ხოლო სს „თელასისთვის“ - 15%-ს. ელექტროენერჯის დანაკარგების რეგულირება გადამცემ და გამანაწილებელ

ქსელებში კომისიის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფუნქციას წარმოადგენს ელექტროენერჯის ნორმატიული დანაკარგი, რომლის სიდიდეც საწარმოსათვის დგინდება კომისიის მიერ შესაბამისი ნორმატიული აქტით გათვალისწინებული წესით, მოქმედებს სატარიფო რეგულირების პერიოდში.

ამავე თავში გაანალიზებულია ენერგეტიკის ობიექტების პრივატიზების განხორციელებით მიღწეული მნიშვნელოვანი შედეგები, ექსპლუატაციაში შესული ახალი სიმძლავრეები, ასევე ელექტროენერჯის გამომუშავებასა და მოთხოვნას შორის არსებული თანაფარდობები.

თავი 2. ელექტროენერგეტიკის სექტორში განხორციელებული ინვესტიციების წყაროები და სექტორის ფინანსური ანალიზი

სადოქტორო ნაშრომში დეტალურად არის განხილული კაპიტალის საშუალო შეწონილი ღირებულების (WACC - რეგულირებადი აქტივების ბაზაზე ამონაგების ნორმა) გამოსათვლელი კომპონენტები, რომელიც შედარებულია ევროკავშირის წევრს ქვეყნებში გამოყენებულ მაჩვენებლებთან, შემოთავაზებულია ალტერნატიული მიდგომები და გამოთვლილია კაპიტალის საშუალო შეწონილი ღირებულების ახალი მნიშვნელობა ავტორისეულ მაჩვენებლებზე დაყრდნობით 12,52%-ის ოდენობით, დღეს მოქმედი – 13,54%-ის ნაცვლად. სატარიფო მეთოდოლოგიის შესაბამისად WACC იანგარიშება შემდეგი ფორმულით:¹

$$WACC_{\text{გადასანადგენი}} = g \times r_d + \frac{(1 - g) \times r_e}{(1 - T)}$$

ცხრილი №1. კაპიტალის საშუალო შეწონილი ღირებულება

კოეფიციენტის დასახელება	კოეფიციენტის მოქმედი მნიშვნელობა	კოეფიციენტის ახალი მნიშვნელობა
r_{rf} (ურისკო საპროცენტო განაკვეთი)	7,50%	6,875% ²
DP (სესხის პრემია)	3,50%	3,50%
r_m - r_{rf} (ბაზრის რისკის პრემია)	7,25%	6,5% ³

¹ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2014 წლის 30 ივლისის დადგენილება №14 „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“, მუხლი 9, ნაწილი 3.

² <http://www.londonstockexchange.com/statistics/companies-and-issuers/debt-securities.xls>, 5.11.2016

³ <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/nl/pdf/2016/advisory/MRP-Summary-October-2016.pdf>, 14.11.2016, გვ. 6-8.

კოეფიციენტის დასახელება	კოეფიციენტის მოქმედი მნიშვნელობა	კოეფიციენტის ახალი მნიშვნელობა
β (სექტორული რისკის კოეფიციენტი)	1,00	1,00
ξ (სესხის წილი)	0,6	0,6
T (მოგების გადასახადი)	15%	15%
$r_e = r_{rf} + \beta \times (r_m - r_{rf})$	14,75%	13,38%
$r_d = r_{rf} + DP$	11,00%	10,38%
WACC	13,54%	12,52%

ამავე თავში შეფასებულია მიკროსიმძლავრის ელექტროსადგურების განვითარების პოლიტიკა და სარგებელი, ასევე ინვესტიციების დაფინანსების წყაროები და განხორციელებული ინვესტიციების მოცულობები ელექტროენერჯის დარგებისა და მიზნობრიობის მიხედვით. კვლევის შედეგად გამოიკვეთა, რომ წლიდან წლამდე იზრდება ნასესხები სახსრებით დაფინანსებული და მცირდება საკუთარი სახსრებით შექმნილი აქტივების წილი, რამაც შესაძლოა უარყოფითი გავლენა მოახდინოს კომპანიის ლიკვიდურობაზე. რაც შეეხება მესამე მხარის დაფინანსებით განხორციელებულ ინვესტიციებს, ისინი ტარიფის გაანგარიშებაში მონაწილეობას არ იღებენ.

ასევე ნაშრომში გაანალიზებულია გადამცემი სისტემის ოპერატორის - სს „საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემის“ მიერ ელექტროენერჯის გადაცემის ლიცენზიატებთან შეთანხმებით შემუშავებული „საქართველოს გადამცემი ქსელის განვითარების ათწლიანი გეგმა“, რომელიც წარმოადგენს ქვეყნის გადამცემი სისტემის ინფრასტრუქტურის გაძლიერების, დროში გაწერილ პროგრამას, რაც მთელ რიგ ტექნიკურ და ეკონომიკურ გაანგარიშებებს ეფუძნება (ხარჯ-სარგებლიანობის ანალიზით შეფასებულია საინვესტიციო პროექტებისგან მისაღები სარგებელი გაწეულ ხარჯებთან შეპირისპირებით).⁴

ჩატარებულია რეგულირებადი კომპანიების ფინანსური ანალიზი, გამოთვლილია ლიკვიდურობის, ვალისა და მომგებიანობის კოეფიციენტები. საქართველოში არსებული პრაქტიკა შედარებულია ევროპის სხვა მარეგულირებლებში გამოყენებულ მეთოდებთან და დახასიათებულია შედარებითი

⁴ საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემა, <http://www.gse.com.ge/new/?p=3745>, 19.11.2016.

ანალიზის სხვადასხვა ტექნიკა მისი დადებითი და უარყოფითი მხარეების მითითებით. აქედან გამომდინარე, შემოთავაზებულია ქართული რეალობისთვის ბენჩმარკინგის განხორციელების შესაძლო ალტერნატივები.

ჩატარებულმა ანალიზმა, რომელიც ეფუძნებოდა, კომპანიების მიერ კომისიაში წარმოდგენილი წლიური ანგარიშგების ფორმებს, რიგ შემთხვევებში გვიჩვენა, რომ მონაცემები განსხვავდებოდა რეალობისგან, კერძოდ, დამუშავებული მონაცემების საფუძველზე მიღებული ფინანსური კოეფიციენტები არარეალურ შედეგს გვაძლევდა, რაც ასაბუთებს კიდევ ერთხელ გარკვეული კონტროლის გამკაცრების აუცილებლობას ამ მიმართულებით.

კომისიის თავმჯდომარის 2017 წლის 23 იანვრის №18 ბრძანებით დამტკიცდა „საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის მიერ საწარმოების რეგულირებადი საქმიანობის სისტემური მონიტორინგის წესი“. 2017 წელს ბაზრის მონიტორინგის გაუმჯობესებისთვის, კომისიაში შემუშავდა ელექტრონული პროგრამა, რომელიც ახდენს კომპანიების მიერ წარმოდგენილი ანგარიშგებების აღრიცხვას ელექტრონულად.

აქვე უნდა აღინიშნოს ის უარყოფითი ტენდენციები, რაც შესაძლოა თან ახლდეს აღნიშნულ პროცესს, კერძოდ: კომპანიების უმეტესობა დღევანდელი მდგომარეობიდან გამომდინარე, ახორციელებს არა მარტო რეგულირებად, არამედ არარეგულირებად საქმიანობასაც. როდესაც ვაანალიზებთ კომპანიის მიერ წარმოდგენილ მონაცემებს და ფინანსურ კოეფიციენტებს, ერთი მხრივ, მთლიანად კომპანიის ჭრილში, შედეგად ვიღებთ კომპანიის და არა რეგულირებადი საქმიანობის ანალიზს და მეორე მხრივ, თუ გავაანალიზებთ მარტო რეგულირებადი საქმიანობის შედეგებს, ესეც არ მოგვცემს ნათელ და ზუსტ სურათს კომპანიის საქმიანობის შესახებ. პრობლემა მდგომარეობს წარმოდგენილ ფინანსურ ანგარიშგებებში შემოსავლებისა და ხარჯების ცალკეული მუხლების, ასევე ბალანსის მუხლების გადანაწილებაში საქმიანობის სახეებს შორის. პრობლემის გადაჭრის ოპტიმალურ გზად დასახულია ე.წ. „unbundling“ (მუხლების გადანაწილება საქმიანობებს შორის).

ამავე თავში განხილულია ქვეყნის გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია და ევროპის ენერგეტიკულ გაერთიანებაში გაწევრიანების შესაძლო შედეგები და გამოწვევები, მაგალითად: გამჭვირვალე, სტაბილური საკანონმდებლო და მარეგულირებელი გარემო, რაც ქვეყანაში კვალიფიციური სტრატეგიული ინვესტორების მოზიდვისა და ინვესტიციის მოცულობების გაზრდას შეუწყობს

ხელს; საქართველოს ექნება შესაძლებლობა, ისარგებლოს ევროპის საინვესტიციო ბანკის (EIB) შეღავათიანი, გრძელვადიანი და დაბალპროცენტიანი საკრედიტო რესურსებით; ამასთანავე, იხსნება საქართველოს განახლებადი ენერჯის პოტენციალის განვითარების შესაძლებლობა ერთობლივი პროექტების განხორციელებით.⁵

ექსპერტების ნაწილი ევროკომისიის ენერგოგაერთიანების შესახებ 2011 წლის ანგარიშში აღნიშნულ ორ მთავარ ნაკლოვანებაზე აკეთებს აქცენტს: პრაქტიკაში სამართლებრივ ვალდებულებების შეუსრულებლობისას წარმოქმნილი პრობლემები და მცირე ზემოქმედება ინვესტიციებზე.⁶

კვლევაში მოყვანილი და გაანალიზებულია სტატისტიკური მონაცემები, რაც შედარებულია სფეროში ფუნქციონირებად კომპანიებთან, რათა მეტად გამოიკვეთოს სხვაობები ან/და მსგავსებები. განხილულია მთავრობის ეკონომიკური პოლიტიკის პრინციპები და ეკონომიკური სტრატეგიის ძირითადი კომპონენტები. ვინაიდან, ქვეყანაში საინვესტიციო დანაზოგის სიმწირის გამო, საქართველო მიმართავს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის წამახალისებელ პოლიტიკას, აქვე განხილულია ენერგოპოტენციალის მაქსიმალური გამოყენების მიზნით ინვესტორებისათვის შეთავაზებული შეღავათები.

თავი 3. ინვესტიციების გავლენა ელექტროენერჯის ტარიფზე და ფინანსური შედეგები

აღნიშნული თავი წარმოადგენს ინვესტიციების გავლენის შესწავლას სამომხმარებლო ტარიფზე და ფინანსური შედეგების შეფასებას. ნაშრომში ძირეულად არის გაანალიზებული ელექტროენერჯის ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია, ტარიფის შემადგენელი ცალკეული კომპონენტი, მათი გამოსათვლელი ფორმულები, მარეგულირებელი კომისიის მიერ განსახორციელებელი ინვესტიციების შეთანხმების პროცედურები (შედარებისთვის მოყვანილია ლიტვის მარეგულირებელი კომისიის შედეგები) და გამანაწილებელი კომპანიებისთვის ტარიფში წინასწარ ასახული ინვესტიციები.

ელექტროენერჯის მოხმარების ტარიფი მოიცავს ელექტროენერჯის

⁵ მსოფლიო გამოცდილება საქართველოსთვის, საქართველოს ენერგეტიკული სექტორი ევროკავშირთან ასოცირების კონტექსტში, 2015, გვ. 17-18.

⁶ REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL under Article 7 of Decision 2006/500/EC (Energy Community Treaty), 2011.

შესყიდვასა და განაწილებასთან დაკავშირებულ დანახარჯებს და იანგარიშება შემდეგი ფორმულით (თეთრი/კვტსთ):⁷

$$T_{i \text{ მოხმარ } (t+1)} = P_{\text{საშ } (t+1)} + T_{i \text{ განაწ. } (t+1)}$$

სადაც: $T_{i \text{ განაწ. } (t+1)}$ – სატარიფო წლისთვის ელექტროენერჯის განაწილების ტარიფი ელექტროენერჯის გამანაწილებელი ქსელის ძაბვის i -ურ საფეხურზე (თეთრი/კვტსთ); $P_{\text{საშ } (t+1)}$ – სატარიფო წლისთვის განაწილების ლიცენზიატის მიერ შესასყიდი ელექტროენერჯის საპროგნოზო საშუალო შეწონილი ფასი, რომელიც მოიცავს ელექტროენერჯის შესყიდვასთან დაკავშირებულ კანონმდებლობით გათვალისწინებულ ყველა ხარჯს (თეთრი/კვტსთ); i – ელექტროენერჯის გამანაწილებელი ქსელის ძაბვის შესაბამისი საფეხური.

ელექტროენერჯის განაწილების და გატარების ტარიფები ძაბვის თითოეული საფეხურისათვის (თეთრი/კვტსთ) იანგარიშება შემდეგი ფორმულით:⁸

$$T_{i \text{ განაწ.}} = \frac{RCB_{i(t+1)}}{E_{i \text{ განაწ.}(t+1)}} \times 100$$

სადაც: $RCB_{i(t+1)}$ – საწარმოს რეგულირებადი დანახარჯების ბაზის ღირებულება, სატარიფო რეგულირების პერიოდის სატარიფო წლისთვის, მიკუთვნებული ძაბვის i -ურ საფეხურს; $E_{i \text{ განაწ.}(t+1)}$ – საწარმოს მიერ ძაბვის i -ურ საფეხურზე ელექტროენერჯის გამანაწილებელი ქსელით განაწილებული და გატარებული ელექტროენერჯის საპროგნოზო რაოდენობების ჯამი სატარიფო წლისთვის (კვტ.სთ); I – ელექტროენერჯის გამანაწილებელი ქსელის ძაბვის შესაბამისი საფეხური.

ინვესტიციების ტარიფზე გავლენის ასახვად, მეთოდოლოგიურ საფუძვლებზე დაყრდნობით, განხილულია მაგალითი. დაუშვათ მოცემული გვაქვს RAB (რეგულირებადი აქტივების ბაზა) 12 მლნ ლარი, WACC-ის მიხედვით აქტივებზე ამონაგების ოდენობა იქნება $RAB * WACC = 12 * 13,54\% = 1,625$ მლნ ლარი, ვთქვათ ცვეთის ღირებულება წლის ბოლოსთვის იქნება 0,5 მლნ ლარი და OPEX (საოპერაციო დანახარჯები) 1 მლნ ლარი, მაშინ CAPEX (კაპიტალური დანახარჯები) = $1,625 + 0,5 = 2,125$ და RCB (რეგულირებადი დანახარჯების ბაზა) = $CAPEX + OPEX = 2,125 + 1 = 3,125$ მლნ ლარი. ელექტროენერჯის გამანაწილებელი

⁷ „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“, 22.09.2016, მუხლი 16.

⁸ „ელექტროენერჯის განაწილების, გატარების და მოხმარების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგია“, 22.09.2016, მუხლი 15.

ქსელით განაწილებული და გატარებული ელექტროენერჯის საპროგნოზო რაოდენობების ჯამი E სატარიფო წლისთვის 70 მლნ კვტ.სთ. მონაცემებზე დაყრდნობით ტარიფი იქნება $3,125/70 * 100 = 4,464$ თეთრი/კვტ.სთ. თუ $P_{საშ}(t+1) = 9$ თეთრი/კვტ.სთ, მაშინ ელექტროენერჯის მოხმარების ტარიფი იქნება 13,464 თეთრი/კვტ.სთ. დამატებითი 1 მლნ ლარის ინვესტიცია კი ტარიფს გაზრდის 0,253 თეთრი/კვტ.სთ-ით (1,88%).

თუ იმ დაშვებით ვისვლამდვანელებთ, რომ ბაზარზე მხოლოდ ერთი გენერაციის ობიექტია, მაშინ გენერაციის ნაწილში განხორციელებული ინვესტიცია პირდაპირ გავლენას მოახდენს სამომხმარებლო ტარიფზე, ხოლო თუ რამდენიმეა, მაშინ შესყიდვის საშუალო შეწონილი ფასიც განსხვავებული იქნება და ტარიფზე გავლენაც - ნაკლები. ამიტომაც აუცილებელია ბაზარი იყოს კონკურენტული, რათა ინვესტიციის გავლენა იყოს ნაკლები. რაც შეეხება განაწილების ტარიფს, გამანაწილებელი კომპანიის მიერ განხორციელებული ინვესტიცია პირდაპირ გავლენას ახდენს ტარიფზე.

ცხრილი №2. ელექტროენერჯის მოხმარების ტარიფის გაანგარიშების სტრუქტურა⁹

კომპონენტები	ზომის ერთეული	მაგალითი 1	მაგალითი 2
RAB	მლნ ლარი	12	12
INV	მლნ ლარი	0	1
WACC	%	13,54%	13,54%
RAB*WACC	მლნ ლარი	1,625	1,76
D	მლნ ლარი	0,5	0,542
CAPEX = RAB*WACC+ D	მლნ ლარი	2,125	2,302
OPEX	მლნ ლარი	1	1
RCB = CAPEX+OPEX	მლნ ლარი	3,125	3,302
E	კვტ.	70	70
T განაწილ = RCB / E	თეთრი/კვტ.სთ	4,464	4,717
P საშ	თეთრი/კვტ.სთ	9	9
T მოხმ. = P საშ + T განაწილ	თეთრი/კვტ.სთ	13,464	13,717

ელექტროენერჯეტიკის სექტორში 2006 წელს საყოფაცხოვრებო სექტორისთვის (მოსახლეობისთვის) შემოდებული იქნა ე.წ. „საფეხურებრივი ტარიფი“, რომელიც მოსახლეობის სოციალური დაცვის დამატებითი გარანტიების შექმნას და ელექტროენერჯის რაციონალური გამოყენების ხელშეწყობას

⁹ მოდელი აგებულია ავტორის მიერ ელექტროენერჯის ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგიის საფუძველზე პირობითი დაშვებით.

ემსახურებოდა. სატარიფო პოლიტიკის შესაბამისად, ელექტროენერჯის საფასურის გადახდა ელექტროენერჯის მომხმარებელს უწევს მოხმარებული ელექტროენერჯის საფასურებრივი ტარიფის მიხედვით. შესაბამისად, მომხმარებელი, რომელიც მეტ ელექტროენერჯიას მოიხმარს, ელექტროენერჯის საფასურს იხდის მაღალი ტარიფით. ევროპის ბევრ ქვეყანაში ეს წესი პირიქით მოქმედებს – რაც უფრო მეტს მოიხმარს აბონენტი ნაკლები ტარიფით უწევს გადახდა, ან კიდევ საათობრივი ტარიფია დაწესებული პიკური დატვირთვების თავიდან აცილების მიზნით.

ცხრილში წარმოდგენილია კომპანიების მიხედვით საფასურებრივი ტარიფით წარმოშობილი სხვაობა, რომელსაც მომხმარებელი იხდის.

ცხრილი №3. სხვაობა „საფასურებრივი ტარიფებს“ შორის¹⁰

სხვაობა (ლარი)	სს „თელასი“	სს „ენერჯო-პროჯორჯია“	სს „კახეთის ენერჯოდისტრიბუცია“
დამატებითი შემოსავალი I და II საფასურებს შორის	3,58	3,55	3,17
დამატებითი შემოსავალი II და III საფასურებს შორის	11,62	11,71	2,65

კომპანიებს აღნიშნული საფასურებრივი ტარიფის საფუძველზე უზნდებათ ინტერესი აბონენტებს მაღალი ტარიფით დაარიცხონ (კომპანიები მრიცხველის ჩვენებას ზოგჯერ იღებენ არასრულ 30 დღეზე, ვინაიდან გადასახადის ოდენობა უნდა გაანგარიშდეს თვეზე, ისინი მოხმარებულ კვტ.სთ-ებს არიცხავენ საშუალო დღიური მოხმარების მიხედვით), რაც უარყოფითად აისახება მომხმარებელს უფლებებზე.

ნაშრომში გაანალიზებულია საყოფაცხოვრებო და არასაყოფაცხოვრებო მომხმარებლების მიერ 2011-2016 წლებში მოხმარებული ენერჯის ოდენობები, ასევე საშუალო მოხმარების კლების გამომწვევი მიზეზები. 2016 წელს 1,6%-ით შემცირდა საყოფაცხოვრებო მომხმარებლების მიერ ელექტროენერჯის მოხმარება. აღნიშნული გამოიწვია აღრიცხვის მოწესრიგებამ და საერთო მრიცხველის მქონე აბონენტების გამრიცხველიანებამ. ხოლო 2016 წელს ერთ აბონენტზე არასაყოფაცხოვრებო მოხმარების 13%-ით კლება გამოიწვია ახალი აბონენტების

¹⁰ აგებულია საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2008 წლის 4 დეკემბრის №33 დადგენილებაში (ელექტროენერჯის ტარიფების შესახებ) არსებული ტარიფების შესაბამისად.

ქსელზე დაერთებამ (აბონენტების რაოდენობა გაიზარდა 30%-ით).

სამივე გამანაწილებელი კომპანიის ანალიზისას გამოიკვეთა, რომ სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუციის“ შემთხვევაში საყოფაცხოვრებო მომხმარებელთა მიერ ელექტროენერგია ძირითადად მოხმარებულია I და II საფეხურის ტარიფებით. ხოლო III საფეხურით ძირითადად თბილისის მოსახლეობა სარგებლობს (სს „თელასის“ III საფეხურის ტარიფი ყველაზე მაღალია გამანაწილებელ კომპანიებში).

ნაშრომში გაანალიზებულია რეალურად გამანაწილებელი კომპანიების მიერ 2016 წელს საყოფაცხოვრებო და არასაყოფაცხოვრებო მომხმარებლებზე დარიცხული მოხმარებული ელექტროენერგიის საფასურით მიღებული შემოსავლები: სს „თელასი“ – 280 591 752 ლარი, სს „ენერგო-პრო ჯორჯია“ – 313 948 830 ლარი და სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუცია“ – 28 555 281 ლარი. სს „ენერგო-პრო ჯორჯიას“ შემოსავლის დიდი წილი მიღებული აქვს საყოფაცხოვრებო მოხმარებიდან 101 კვტ.სთ-დან 301 კვტ.სთ-ის ჩათვლით. ხოლო სს „კახეთის ენერგოდისტრიბუციის“ მიღებულ შემოსავლებში 8% უკავია 301 კვტ.სთ-ის ზემოთ მოხმარებული ენერგიიდან მიღებულ თანხებს, რაც ძირითადად გამოწვეულია დაბალი მოხმარებით ამ საფეხურზე, ამ საფეხურისთვის კახეთისთვის დადგენილ ტარიფზე (სხვა განამაწილებლებთან შედარებით ტარიფი ან საფეხურზე დაბალია), ასევე ადგილობრივი მოსახლეობის ცხოვრების დონით.

სს „ენერგო-პრო ჯორჯიას“ ტარიფი ახალი მეთოდოლოგიის შესაბამისად პირველად 2014 წელს იქნა გადათვლილი და მასში აისახა 2014 და 2015 წელს განსახორციელებელი ინვესტიციები შესაბამისი ოდენობებით - 31 392 280 და 43 681 756 ლარი, ხოლო კომისიაში წარმოდგენილი მონაცემების შესაბამისად ფაქტობრივად განხორციელებული ინვესტიციების ოდენობამ შეადგინა - 31 980 877 და 15 113 448 ლარი. ამასთან, 2015 წელს შეთანხმებულ იქნა კომისიის მხრიდან სს „ენერგო-პრო ჯორჯიას“ მიერ განსახორციელებელი 2016 წლის ინვესტიციები 34 280 444 ლარის ოდენობით.

სს „თელასისთვის“ განაწილების ტარიფი დათვლილ იქნა 2015 წელს და ტარიფში წინასწარ მეთოდოლოგიის შესაბამისად, აისახა 2015 და 2016 წლის ინვესტიციები 31 473 000 ლარი, ნაცვლად 65 მლნ ლარისა. სხვაობა განხორციელებულ და ტარიფში ასახულს შორის გამოიწვია მესამე მხარის დაფინანსებით შექმნილმა აქტივებმა და არაგონივრულმა ინვესტიციამ, (მომხმარებლის ქსელზე მიერთების მომსახურების ხარჯი). აქვე უნდა აღინიშნოს,

რომ შემდგომი რეგულირების პერიოდში მარეგულირებელი კომისია აუცილებლად მოახდენს ტარიფში წინასწარ ასახული ინვესტიციების შესწავლა-ანალიზს და ფაქტებთან შეპირისპირებით მის კორექტირებას.

ამავე თავში გამოთვლილია კომპანიების მიერ 2016 წელს განაწილებულ კვტ.სთ-ზე მოქმედი და ძველი ტარიფებით მიღებული შემოსავლები და აღნიშნულიდან გამომდინარე, გაანალიზებულია მიღებული სხვაობები და ტარიფის ზრდის მიზეზები.

ძირითადად გამანაწილებელი კომპანიების მიერ განხორციელებულმა ინვესტიციებმა გაზარდეს განაწილების ტარიფები და საბოლოოდ გაიზარდა ამ კომპანიების მიერ მისაღები შემოსავლის ოდენობები. ასევე ინვესტიციებმა გენერაციის, გადაცემა-დისპეტჩერიზაციის სფეროში გავლენა მოახდინეს სამომხმარებლო ტარიფზე. განაწილების ტარიფი მოიცავს ელექტროენერჯის შესყიდვის ხარჯს სხვადასხვა წყაროდან, ამიტომ მნიშვნელოვანია, რომ ეს ფასი არ იყოს ძალიან მაღალი. ელექტროენერჯის საშუალო შეწონილი შესყიდვის ფასი მიიღება სხვადასხვა გენერაციის ობიექტის ტარიფების შეწონვით, რომელშიც მნიშვნელოვანი ადგილი თბოელექტრო-სადგურების ტარიფებს უკავიათ, რომელიც თავის მხრივ დაკავშირებულია იმპორტირებული გაზის ფასთან (წარმოების ძირითადი რესურსი), ინვესტიციებთან და სხვა საოპერაციო დანახარჯებთან.

დასკვნა

ელექტროენერგეტიკა არის ეკონომიკის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რომელსაც უდიდესი გავლენა აქვს საქართველოს მოსახლეობის სოციალურ მდგომარეობაზე. დღეს საქართველოს ელექტროენერგეტიკული სექტორი მრავალი გამოწვევის წინაშე დგას. ქვეყანაში არსებულმა ელექტროენერგეტიკულმა ბაზრის მოდელმა, რომელიც 2006 წელს იყო შემუშავებული, თავი ამოწურა. სწორედ ამიტომ აქტიური მუშაობაა აუცილებელი ბაზრის მოდელის სრულყოფისთვის. ნაშრომის ფარგლებში ჩატარებული კვლევისა და ანალიზის შედეგად გამოკვეთილია სექტორის წინაშე არსებული პრობლემები, გაკეთებულია დასკვნები და შემუშავებულია რეკომენდაციები, კერძოდ:

- უზრუნველყოფილი იქნეს სამომხმარებლო ბაზრის პერმანენტული გახსნა და გენერაცია-მიწოდების სეგმენტში კონკურენციის განითარება;
- ენერჯო დირექტივის მოთხოვნების შესრულების მიზნით დაიყოს სხვადასხვა

საქმიანობა იურიდიულად და ფუნქციონალურად;

- აუცილებელია სექტორში განხორციელდეს ინვესტიციები - ახალი სიმძლავრეები გაეშვას ექსპლუატაციაში, რათა გამოირიცხოს დომინირებადი მწარმოებელი ბაზარზე და „ევროპის ენერგეტიკულ გაერთიანებაში“ გაწევრიანებით სარგებლის მიღება გახდეს შესაძლებელი;
- ჰარმონიზებულ იქნეს საკანონმდებლო ბაზა და ელექტროენერჯით ვაჭრობის მექანიზმები ევროპარლამენტის და ევროკომისიის მესამე ენერგეტიკულ პაკეტთან;
- მოხდეს ადგილობრივი რესურსების მაქსიმალური ათვისება და შემცირდეს იმპორტირებულ ენერგორესურსებზე დამოკიდებულება;
- გამოყენებულ იქნეს ჩვენ მიერ აღტერნატიულ მონაცემებზე დაყრდნობით გაანგარიშებული კაპიტალის საშუალო შეწონილი ღირებულების ახალი ნორმა – 12,52%;
- გაუქმდეს ე.წ. “საფეხურებრივი ტარიფი” ან ის გახდეს გამჭოლი, რათა მომხმარებლების უფლებები უფრო მეტად იყოს დაცული. ამასთან მომხმარებლებს ელექტროენერჯის დაზოგვის სურვილი გაუქრებათ (მაღალი ტარიფის გადახდიდან გამომდინარე) და კომპანიებიც სწორად აღრიცხავენ მოხმარებული კვტ.სთ-ების რაოდენობას. შედეგად, მომხმარებლები ფინანსურად აღარ დაზარალებიან;
- სადოქტორო ნაშრომში ჩვენ მიერ შემუშავებულმა ტარიფის სიმულაციურმა მოდელმა პირობითი დაშვებების შემთხვევაში გვიჩვენა თუ რა გავლენას ახდენს ინვესტიცია სამომხმარებლო ტარიფზე, კერძოდ: დამატებითი 1 მლნ ლარის ინვესტიციის განხორციელება, ტარიფს ზრდის 1,88%-ით. ამასთან გასათვალისწინებელია, რომ თუ რეგულირებადი აქტივების ბაზა დიდია და ინვესტიცია პროცენტულად ნაკლები, ტარიფზე გავლენაც შედარებით ნაკლებია.

შედეგების ანალიზისას გამოიკვეთა, რომ თუ ბაზარი კონკურენტულია გენერაციის ობიექტებში განხორციელებული ინვესტიცია, განსხვავებით გამანაწილებელ კომპანიებში განხორციელებულისგან, პირდაპირ გავლენას ვერ ახდენს სამომხმარებლო ტარიფზე.

მიუხედავად იმისა, რომ ჩატარებული კვლევის შედეგად დადგინდა ინვესტიციებსა და ელექტროენერჯის ტარიფებს შორის პირდაპირი

ურთიერთდამოკიდებულება, არ იქნება სწორი ნაბიჯი, რომ ინვესტიციების განხორციელებაზე უარი ვთქვათ. დადგენილმა ტარიფმა უნდა უზრუნველყოს ქსელში დანაკარგების შემცირება, უწყვეტი და საიმედო ელექტრომომარაგება, რასაც დამატებითი ინვესტიციების განხორციელების გარეშე კომპანიები ვერ შეძლებენ.

დღეს ელექტროენერგეტიკული სექტორის განვითარება წარმოდგენელია ელექტროენერჯის გადამცემი და გამანაწილებელი ქსელების საიმედოობის, უსაფრთხოებისა და ელექტროენერჯის სათანადო ხარისხის მაჩვენებლების გაუმჯობესების გარეშე (იმისთვის, რომ საქართველომ უპასუხოს მესამე ენერგეტიკული პაკეტით გათვალისწინებულ მოთხოვნებს). აღნიშნული კი შეიძლება მიღწეულ იქნეს ელექტროენერგეტიკული სექტორის თითოეული ლიცენზიატის მიერ განხორციელებული მიზანმიმართული ინვესტიციის შედეგად.

გამოქვეყნებული სამეცნიერო შრომები

1. სულაკაძე ლ. - საქართველოს ელექტროენერგეტიკულ სექტორში ინვესტიციების საჭიროება, ჟურნალი “ახალი ეკონომისტი”, *თბილისი*, №2 2017;
2. სულაკაძე ლ. - ელექტროენერგეტიკული სექტორის რეგულირება და საკანონმდებლო მიმოხილვა, ჟურნალი “ბიზნესი და კანონმდებლობა”, *თბილისი*, №2 აპრილი-ივნისი 2017;
3. სულაკაძე ლ. - ელექტროენერგეტიკულ სექტორში ინვესტიციების გავლენა სამომხმარებლო ტარიფზე, ჟურნალი “საქართველოს ეკონომიკა”, *თბილისი*, 2017;
4. Sulakadze L. - Benchmarking Methods in Georgian Energy Sector, *European Scientific Journal* June 2017 /SPECIAL/ edition, 2017;
5. Sulakadze L. – Georgian Electricity Market Model, The Batumi Navigation Teaching University and National Institute of Economic Research, INTERNATIONAL RESEARCH CONFERENCE, Proceedings, Batumi-Georgia, 2017;
6. სულაკაძე ლ. - საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის მოდელის ცვლილების აუცილებლობა; IV საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები – ენერგეტიკა: რეგიონული პრობლემები და განვითარების პერსპექტივები, ქუთაისი, 2016;
7. სულაკაძე ლ. - საქართველოს ელექტროენერგეტიკულ სექტორში განხორციელებული ინვესტიციების საჭიროება; IV საერთაშორისო სამეცნიერო

კონფერენციის მასალები – ენერგეტიკა: რეგიონული პრობლემები და განვითარების პერსპექტივები, ქუთაისი, 2016;

8. სულაკაძე ლ. - საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის კვლევა და სექტორში განხორციელებული ინვესტიციების საჭიროება, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი, მეოთხე საერთაშორისო კონფერენცია, შრომათა კრებული, თბილისი, 2016;
9. სულაკაძე ლ. - საქართველოს ელექტროენერგეტიკულ სექტორში განხორციელებული ინვესტიციების ფინანსური შედეგები, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი, მეხუთე საერთაშორისო კონფერენცია, შრომათა კრებული, თბილისი, 2017;
10. Sulakadze L. - The Financial Analysis of Energy Sector and The Investments Influence on The Electricity Tariff, Cervo Institute, PCPE – Prague Conference on Political Economy, March 2017.